

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

СТОКОЛОС СЕРГІЙ ЛЕОНІДОВИЧ

УДК 342.9 (477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ
МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Кропивницький – 2025

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор,
Саблук Сергій Анатолійович,
Науково-дослідний інститут публічного права,
провідний науковий співробітник

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
Шаповал Роман Володимирович,
Національний юридичний університет імені Ярослава
Мудрого,
завідувач кафедри адміністративного права та
адміністративної діяльності;

доктор юридичних наук, доцент,
Миргород Валерія Валеріївна,
Навчально-науковий інститут права з наукової роботи,
заступник директора

Захист відбудеться 03 травня 2025 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 23.053.05 Центральноукраїнського державного університету імені В. Винниченка за адресою: 25006, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Центральноукраїнського державного університету імені В. Винниченка за адресою: 25006, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1

Автореферат розісланий 01 квітня 2025 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Олена СОКУРЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності, а також захист законних прав, свобод та інтересів людини і громадянина на сьогодні є одним з пріоритетних завдань Української держави, якій вже протягом трьох років доводиться на полі бою відстоювати свою незалежність. За таких умов особливого правового, економічного, організаційного значення набуває здійснення ефективної мобілізаційної підготовки, ключове призначення якої полягає у формуванні основ оборонної спроможності країни, забезпеченні ефективного використання наявних ресурсів (людських, матеріально-технічних, фінансових), створенні умов для безперервності функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також інших підприємств, установ та організацій різних форм власності. Наявність організованої та справедливої системи мобілізаційної підготовки підвищує довіру суспільства до держави та її органів, сприяє зміцненню соціальної згуртованості в сучасних складних умовах. Саме тому важливим завданням українського законодавця є розроблення та забезпечення ефективного функціонування адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки в нашій країні.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, пов'язані із здійсненням мобілізаційної підготовки та мобілізації, у своїх наукових працях розглядали Д. М. Белов, Ю. М. Бисага, Б. В. Бойко, С. Б. Булеца, П. Б. Волотівський, О. І. Гриненко, О. Ю. Дрозд, В. В. Заборовський, О. П. Кутовий, О. Ю. Савинець, Д. В. Талалай, Ю. Ж. Шайгородський, М. І. Шапталенко, Ю. А. Шевчук, Є. Ю. Яковчук та багато інших. Зауважимо, що зазначені вчені зробили вагомий внесок у розвиток проблеми мобілізаційної підготовки, приділяючи увагу різним її аспектам. Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі недостатньо опрацьованим залишається питання саме адміністративно-правового механізму реалізації мобілізаційної підготовки.

Таким чином, відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених характеристиці адміністративно-правового механізму реалізації мобілізаційної підготовки, а також наявність низки прогалин і недоліків правового й організаційного характеру, пов'язаних із функціонуванням цього механізму, обумовлюють актуальність і своєчасність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021; Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 6 червня 2022 року № 527; Стратегії розвитку Науково-

дослідного інституту публічного права на 2023–2027 роки, затвердженої рішенням вченої ради НДППП від 5 квітня 2023 року № 4. Дисертацію підготовлено в межах реалізації плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу наукових поглядів учених та норм чинного законодавства з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правового механізму реалізації мобілізаційної підготовки, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових й організаційних засад функціонування цього механізму.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких *завдань*:

- удосконалити поняття та розкрити сутність мобілізаційної підготовки як об'єкта адміністративно-правових відносин;
- визначити поняття адміністративно-правового механізму як одного з різновидів державного регулювання мобілізаційної підготовки та узагальнити його особливості;
- обґрунтувати мету, завдання та принципи адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки;
- окреслити нормативно-правовий масив адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки та з'ясувати місце в ньому адміністративного законодавства;
- встановити рівні й напрями реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки;
- схарактеризувати систему суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки;
- виокремити адміністративно-правові форми та засоби мобілізаційної підготовки;
- розкрити коло та сутність гарантій дотримання прав людини під час здійснення мобілізаційної підготовки;
- запропонувати шляхи вдосконалення адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки.

Об'єктом дослідження є правові відносини, які виникають у процесі реалізації заходів мобілізаційної підготовки.

Предмет дослідження – адміністративно-правовий механізм реалізації мобілізаційної підготовки.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальноправові та спеціальні методи наукового пізнання, що в сукупності дали змогу досягти кінцевої мети наукового дослідження. Зокрема, логіко-семантичний та аналітичний методи використано для того, щоб удосконалити поняття й розкрити сутність мобілізаційної підготовки як об'єкт адміністративно-правових відносин (підрозділ 1.1), а також визначити особливості адміністративно-правового механізму як одного з різновидів

державного регулювання мобілізаційної підготовки (підрозділ 1.2). Структурно-логічний та системно-функціональний методи застосовано з метою виокремлення мети, завдань і принципів адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки (підрозділ 1.3), а також узагальнення адміністративно-правових форм та засобів мобілізаційної підготовки (підрозділ 2.3). Окреслити нормативно-правовий масив адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки та з'ясувати місце в ньому адміністративного законодавства (підрозділ 1.4), розкрити коло й сутність гарантій дотримання прав людини під час здійснення мобілізаційної підготовки (підрозділ 3.1) вдалося за допомогою методу документального аналізу. Метод класифікації та систематизації використано з метою окреслення рівнів і напрямів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки (підрозділ 2.1), а також виокремлення кола суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки (підрозділ 2.2). Опрацювати шляхи вдосконалення адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки (підрозділ 3.2) вдалося завдяки використанню методів моделювання та прогнозування.

Науково-теоретичне підґрунтя роботи становлять праці вчених з різних наукових дисциплін, зокрема адміністративного права, конституційного права, а також теорії управління, теорії держави та права, соціології, психології, філософії тощо.

Нормативно-правову основу дисертаційної роботи становлять Конституція України, а також низка законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, які визначають правову основу функціонування адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки.

Інформаційною та емпіричною базою дисертаційної роботи є статистичні дані, науково-періодичні видання, наукова публіцистика тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є першою спробою після початку повномасштабної війни комплексно на монографічному рівні з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правового механізму реалізації мобілізаційної підготовки, що дало змогу опрацювати перспективні напрями покращення правових та організаційних засад, які становлять основу забезпечення і функціонування цього механізму.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків. Зокрема, у роботі:

уперше:

– обґрунтовано завдання адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки, до яких зараховано такі: нормативно-правове забезпечення здійснення мобілізаційної підготовки; створення організаційних, економічних та інших умов для реалізації заходів мобілізаційної підготовки на всіх рівнях державного управління; здійснення контролю за виконанням мобілізаційних заходів; створення умов для належного, ефективного й законного функціонування суб'єктів, до компетенції яких належить реалізація заходів у досліджуваній сфері суспільного життя; забезпечення скоординованого

функціонування адміністративно-правових інструментів (нормативно-правових актів, адміністративних процедур, приписів, актів індивідуальної дії тощо); організація ресурсної, економічної, організаційної, управлінської, технічної готовності до виконання мобілізаційних завдань;

– гарантії дотримання прав людини під час здійснення мобілізаційної підготовки запропоновано поділити на чотири групи: 1) нормативно-правові (міжнародні, конституційні гарантії, законодавчі); 2) процедурні (наявність чіткого порядку призову на військову службу, відправлення на проходження служби, надання відстрочки, бронювання тощо); 3) правозахисні, що включають змогу особи звернутися за правничою допомогою; 4) соціальні, які передбачають медичний огляд мобілізованих, відсутність перепон щодо навчання військовослужбовців тощо;

вдосконалено;

– теоретичний підхід щодо узагальнення переліку характерних ознак мобілізаційної підготовки, до яких віднесено: 1) безперервність реалізації, оскільки її заходи проводяться, зокрема, й у мирний час; 2) передбачає здійснення діяльності низкою суб'єктів, які діють на різних рівнях державного управління та наділені власною компетенцією і повноваженнями; 3) має комплексний характер, оскільки охоплює всі сфери життя держави: військову, економічну, соціальну, транспортну, інформаційну тощо; 4) здійснюється за заздалегідь визначеним планом; 5) безпосередньо залежить від кола внутрішніх і зовнішніх загроз; 6) обумовлює зміни суспільного ладу та за потреби введення обмежень окремих прав, свобод та інтересів людини і громадянина;

– визначення поняття суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки, які запропоновано розуміти як сукупність спеціально уповноважених органів державної влади (різного рівня та цільового призначення), органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ та організацій різних форм власності, які виконують завдання, пов'язані з плануванням, організацією, фінансуванням, контролем та безпосереднім виконанням заходів мобілізаційної підготовки як у мирний час, так і в умовах особливого періоду;

– тлумачення поняття адміністративно-правового механізму державного регулювання мобілізаційної підготовки, характерними ознаками якого визнано такі: а) має публічно-правову природу, адже реалізується від імені держави та в інтересах національної безпеки, захисту територіальної цілісності й незалежності країни; б) має комплексний характер, оскільки охоплює різноманітні правові, організаційні, управлінські, економічні, технологічні та соціальні аспекти; в) ґрунтується на вертикалі органів державної влади, а отже, має імперативний характер; г) формується з урахуванням потенційної кризової або воєнної ситуації; д) означений адаптивністю до сучасних викликів і загроз, обумовлених повномасштабною війною, а також соціальною, економічною та політичною нестабільністю;

– характеристику нормативно-правового масиву адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки, на основі чого встановлено, що його

ключовою особливістю є динамічність, оскільки мобілізаційна підготовка потребує постійної адаптації законодавства до мінливих умов;

дістало подальшого розвитку:

– науковий підхід щодо опрацювання напрямів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки, до яких віднесено нормативно-правовий, фінансово-економічний, організаційний, інституційний, кадровий, а також контрольно-наглядовий напрями;

– наукову думку про те, що проблеми функціонування адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки мають глибоке коріння, які почались ще з 2014 року та були обумовлені цілою низкою факторів, серед яких у реаліях сьогодення виокремлено такі: по-перше, відсутність єдиною сформованої державної стратегії, а також програми реалізації мобілізаційної підготовки; по-друге, значна розгалуженість суб'єктів здійснення мобілізаційної підготовки, що досить часто призводить до дублювання повноважень, а отже, гальмує реалізацію заходів; по-третє, слабка міжвідомча взаємодія, зумовлена відсутністю належного регулювання та єдиної інформаційної платформи для оперативного обміну даними; по-четверте, недостатній рівень цифровізації та низька якість системи захисту персональних даних; по-п'яте, недостатнє, з точки зору кількості та якості, кадрове забезпечення суб'єктів реалізації заходів мобілізаційної підготовки; по-шосте, високий рівень корупції в органах державної влади всіх рівнів; по-сьоме, низький рівень правової культури та правової свідомості населення;

– тезу про те, що саме за допомогою методу прогнозування вбачається можливим сформулювати науково обґрунтовані положення про можливі загрози, які можуть потребувати проведення мобілізації. Воно базується на аналізі політичної, військової, соціально-економічної ситуації як всередині країни, так і за її межами, а також на оцінці динаміки потенціалу сил оборони, ресурсної бази, рівня готовності державних інституцій до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, зокрема в умовах правового режиму воєнного стану.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для проведення подальших наукових досліджень, присвячених різним проблемним аспектам функціонування адміністративно-правового механізму реалізації мобілізаційної підготовки (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – у процесі розроблення нових і вдосконалення чинних нормативних документів різної юридичної сили, які регулюють адміністративно-правовий механізм реалізації мобілізаційної підготовки;

– *правозастосовній діяльності* – з метою вдосконалення практичної діяльності суб'єктів реалізації мобілізаційної підготовки;

– *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних і лекційних матеріалів, а також навчальних посібників і підручників з дисциплін

«Адміністративне право», «Цивільний захист» тощо (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р.); «Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 25–26 січня 2023 р.); «Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність» (м. Київ, 4–5 червня 2024 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України й наукових періодичних виданнях інших держав, а також трьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок. Список використаних джерел містить 179 найменувань на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами, темами, планами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, його мету й задачі, розкрито наукову новизну отриманих результатів, теоретичне та практичне значення роботи, надано відомості про апробацію результатів дослідження, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Загальна характеристика адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки» складається з чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та сутність мобілізаційної підготовки як об'єкт адміністративно-правових відносин»* акцентовано увагу на співвідношенні понять «мобілізаційна підготовка» та «мобілізація», на основі цього сформульовано висновок про те, що мобілізаційна підготовка – це комплекс заходів, що проводяться заздалегідь з метою забезпечення своєчасного переведення економіки, органів влади, підприємств тощо на функціонування в умовах особливого періоду. Натомість мобілізація – це один з напрямів безпосереднього виконання заходів, спрямованих на переведення Збройних Сил, інших військових формувань, а також економіки та державних інституцій на режим функціонування в особливий період.

На підставі аналізу наукових поглядів учених і положень чинного законодавства розкрито зміст поняття «мобілізаційна підготовка». Запропоновано авторське визначення вказаного терміна, а також окреслено його характерні риси, зокрема констатовано, що ключове призначення мобілізаційної підготовки полягає в такому: по-перше, забезпечення обороноздатності держави в умовах збройної агресії, а також стабільності функціонування держави в разі виникнення інших надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру; по-друге,

передбачає своєчасне розгортання Збройних Сил України та інших військових формувань для виконання завдань оборони; по-третє, дозволяє підготувати економіку та суспільство до повноцінного й безперебійного функціонування в умовах воєнного часу, включаючи перехід підприємств на випуск оборонної продукції; по-четверте, забезпечує організацію управління державою; по-п'яте, створює умови для формування, накопичення та збереження мобілізаційних ресурсів – людських, матеріальних, фінансових, технічних тощо.

З огляду на суспільну значущість і коло суб'єктів, які беруть участь у забезпеченні та реалізації заходів мобілізаційної підготовки, наголошено, що вона слугує важливим об'єктом адміністративно-правових відносин. Розкрито сутність категорій «об'єкт», «об'єкт правовідносин» та «об'єкт адміністративно-правових відносин», на основі чого доведено, що останнім поняттям у контексті представленої в роботі проблематики найбільш доцільно розуміти врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими спеціально уповноваженими державними й недержавними суб'єктами з приводу забезпечення та реалізації заходів, передбачених мобілізаційною підготовкою.

Виокремлено специфічні властивості, які характеризують мобілізаційну підготовку як об'єкт адміністративно-правових відносин.

У підрозділі 1.2 «Адміністративно-правовий механізм як один з різновидів державного регулювання мобілізаційної підготовки: поняття та особливості» передусім розкрито загальнотеоретичний зміст термінів «механізм», «правовий механізм» та «адміністративно-правовий механізм». Наголошено, що в загальному значенні правовий механізм становить сукупність системно орієнтованих елементів (норм, принципів, засобів і заходів), які в сукупності забезпечують упорядкування та систематизацію суспільних відносин, реалізацію правового регулювання й досягнення цілей державної політики в конкретній сфері. Зазначено, що ключовими елементами будь-якого правового механізму є такі: по-перше, він є цілісною системою взаємопов'язаних елементів, які в єдності забезпечують досягнення конкретної мети; по-друге, охоплює низку особливих юридичних інструментів і засобів; по-третє, функціонує з метою впливу на суспільні відносини, забезпечення правопорядку, захисту прав та свобод; по-четверте, забезпечує належне функціонування певної сфери або галузі суспільного життя.

Акцентовано увагу на тому, що специфіка правового механізму залежить від того, нормами якої саме галузі права його функціонування регулюється. Запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правового механізму регулювання мобілізаційної підготовки. Характерними ознаками цього механізму визнано такі: а) має публічно-правову природу, адже реалізується від імені держави та в інтересах національної безпеки, захисту територіальної цілісності й незалежності країни; б) має комплексний характер, оскільки охоплює різноманітні правові, організаційні, управлінські, економічні, технологічні та соціальні аспекти; в) ґрунтується на вертикалі органів державної влади, а отже, має імперативний характер; г) формується з урахуванням потенційної кризової

або воєнної ситуації; д) означений адаптивністю до сучасних викликів і загроз, обумовлених повномасштабною війною, а також соціальною, економічною та політичною нестабільністю.

З'ясовано, що розкривати сутність і зміст цього механізму найбільш доцільно крізь призму його елементів, до яких належать: норми адміністративного права; нормативно-правові акти; адміністративні правовідносини; тлумачення норм права; юридичні факти; правозастосовна діяльність; інституційна складова (система суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки); адміністративно-правові форми та методи здійснення мобілізаційної підготовки. Надано змістову характеристику кожного з наведених елементів.

У підрозділі 1.3 «*Мета, завдання та принципи адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки*» встановлено, що функціонування адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки не є явищем хаотичним, адже його побудовано задля досягнення конкретної мети, досягнення якої вимагає виконання низки завдань. Зауважено, що на сьогодні в науковій літературі відсутні теоретично обґрунтовані підходи щодо визначення мети й окреслення завдань адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки. Законодавець лише в Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» вказує, що ключовою метою мобілізаційної підготовки є забезпечення оборони держави, однак у контексті саме досліджуваного адміністративно-правового механізму такий підхід видається досить обмеженим.

На основі узагальнення норм чинного законодавства та наукових поглядів учених констатовано, що метою адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки є забезпечення ефективного й узгодженого функціонування всієї системи державних і недержавних інституцій, до компетенції яких належить гарантування обороноздатності країни, захист її незалежності, територіальної цілісності, а також національних інтересів у період дії особливих правових режимів (зокрема воєнного стану). Відповідно до мети сформульовано перелік ключових завдань цього механізму.

Наголошено, що основою адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки є система ключових засад, вихідних ідей, тобто принципів. Здійснено аналіз наукових поглядів учених, на підставі чого запропоновано авторське бачення щодо тлумачення принципів адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки. Аргументовано, що відповідні принципи найбільш доцільно поділити на дві групи – загальні та спеціальні.

Сформульовано висновок про те, що окреслені в роботі мета, завдання та принципи адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки не лише найбільш змістовно характеризують практичний аспект функціонування цього механізму, а й визначають її ідейне підґрунтя та напрями подальшого розвитку. Акцентовано увагу на тому, що на сьогодні вказані категорії не набули належного законодавчого закріплення, що є суттєвою прогалиною як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

У підрозділі 1.4 «*Нормативно-правовий масив адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки та місце в ньому адміністративного*

законодавства» здійснено аналіз наукових поглядів учених, на основі чого зазначено, що нормативно-правовий масив адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки становить сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на належне нормативно-правове регулювання та організаційне забезпечення здійснення відповідної діяльності. Розглядати такі нормативно-правові акти запропоновано з урахуванням критерію їх юридичної сили. Так, передусім приділено увагу Конституції України, на основі чого відмічено, що її норми визначають найбільш важливі засади державного устрою та функціонування вищих органів державної влади як суб'єктів реалізації мобілізаційної підготовки.

З'ясовано, що на сьогодні нормативно-правовий масив адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки представлено переважно законодавчими й підзаконними нормативно-правовими актами. Так, якщо на рівні законів визначаються загальні засади мобілізаційної підготовки (порядок здійснення; правовий статус суб'єктів, що уповноважені реалізовувати цю діяльність, тощо), то на підзаконному рівні регулюються процедурні аспекти проведення мобілізації та правова основа функціонування територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Ключовою особливістю всієї системи правового регулювання є її динамічність, оскільки мобілізаційна підготовка потребує постійної адаптації законодавства до мінливих умов.

Доведено, що в системі правових засад функціонування адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки ключове місце належить нормам адміністративного права.

Розділ 2 «Характеристика окремих елементів адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Рівні та напрями реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки»* зазначено, що адміністративно-правовий механізм мобілізаційної підготовки є складним і багатоаспектним явищем, яке реалізується на різних рівнях та напрямках. Передусім приділено увагу аналізу загальнодержавного рівня, на якому відбувається формування та реалізація державної політики в досліджуваній сфері суспільного життя.

Наступним виокремлено регіональний рівень реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки. Наголошено, що мобілізаційна підготовка на регіональному рівні в Україні є важливою складовою загальнодержавної системи забезпечення обороноздатності держави та національної безпеки. Вона реалізується через скоординовану діяльність обласних і місцевих державних адміністрацій, правоохоронних органів тощо. У процесі мобілізаційної підготовки на регіональному рівні відбувається планування, організація та контроль виконання заходів, пов'язаних з комплектуванням військових формувань, формуванням спеціальних підрозділів, підготовкою територій до оборони, розгортанням об'єктів інфраструктури, які мають стратегічне значення.

Виокремлено також місцевий і локальний рівні. Зазначено, що в межах місцевого рівня відбувається залучення органів місцевого самоврядування до

вирішення питань здійснення мобілізаційної підготовки, що включає визначення мобілізаційних ресурсів: людських, матеріально-технічних тощо, а також здійснюється оповіщення населення про можливі загрози (зокрема, це стосується прифронтових територій). Натомість у межах локального рівня відбувається підготовка підприємств, установ, організацій, забезпечення їх готовності до виконання завдань, пов'язаних із мобілізаційною підготовкою.

До напрямів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки зараховано нормативно-правовий, фінансово-економічний, організаційний, інституційний, кадровий, а також контрольний-наглядний напрями.

Акцентовано увагу на тому, що основу фінансового напрямку становить формування державного замовлення на мобілізаційну підготовку, планування та фінансування витрат, пов'язаних з розвитком і підтриманням у готовності мобілізаційного потенціалу держави. Зауважено, що в межах контрольного-наглядного напрямку органи виконавчої влади, уповноважені наглядові установи та правоохоронні органи здійснюють перевірки, аудит, ревізії та моніторинг діяльності суб'єктів мобілізаційної підготовки. Це передбачає контроль за дотриманням термінів виконання завдань, використанням бюджетних і матеріальних ресурсів, станом готовності підприємств, установ, організацій до мобілізаційного розгортання. Особливе значення має також виявлення прихованих або потенційно ризикованих проблем, які можуть ускладнити реалізацію мобілізаційних заходів у разі загрози або надзвичайної ситуації.

У підрозділі 2.2 *«Система суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки»* здійснено аналіз теоретичних підходів щодо визначення понять «суб'єкт» і «суб'єкт права», на основі чого суб'єктами реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки запропоновано розуміти сукупність спеціально уповноважених органів державної влади (різного рівня й цільового призначення), органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ та організацій різних форм власності, які виконують завдання, пов'язані з плануванням, організацією, фінансуванням, контролем та безпосереднім виконанням заходів мобілізаційної підготовки як у мирний час, так і в умовах особливого періоду. Наголошено, що кожен із зазначених суб'єктів наділений особливим адміністративно-правовим статусом, тобто сукупністю визначених нормами чинного законодавства елементів, які в єдності визначають місце та роль певного суб'єкта в правовідносинах, що виникають у досліджуваний сфері суспільного життя. З огляду на зазначене, адміністративно-правовий статус досліджуваних суб'єктів запропоновано розглядати крізь призму таких елементів: завдання та функції, компетенція, повноваження.

На підставі результатів аналізу норм чинного законодавства, яке регулює діяльність досліджуваних суб'єктів, аргументовано, що коло суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки є досить широким, у зв'язку з чим їх можна класифікувати за різними критеріями, зокрема: 1) за рівнем реалізації повноважень; 2) за правовим статусом; 3) за функціональним призначенням. Встановлено, що наведена класифікація дозволяє

комплексно розглянути структуру суб'єктів мобілізаційної підготовки, забезпечити чітке розмежування їхніх повноважень і підвищити загальну ефективність державної мобілізаційної політики.

У підрозділі 2.3 «Адміністративно-правові форми та засоби мобілізаційної підготовки» зазначено, що здійснення мобілізаційної підготовки є складним і багатоаспектним процесом, реалізація якого набуває відображення в низці форм, зокрема адміністративно-правового характеру.

Запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правових форм мобілізаційної підготовки. Наголошено, що в науковій літературі відсутній єдиний підхід щодо узагальнення переліку відповідних форм, а отже, спираючись на аналіз наукових поглядів учених і норм чинного законодавства, останні запропоновано поділити на три великі групи: а) нормативно-правові; б) організаційно-управлінські; в) економічні.

Доведено, що правотворчість як адміністративно-правова форма мобілізаційної підготовки є надважливою складовою діяльності Верховної Ради України, а також інших спеціально уповноважених органів державної влади, яка спрямована на створення ефективного нормативно-правового підґрунтя для організації та здійснення заходів мобілізаційної підготовки. У цьому контексті правотворчість виконує координаційну й регулятивну функції, оскільки саме через видання нормативно-правових актів забезпечується упорядкованість, єдність та узгодженість дій органів державної влади всіх рівнів, а також місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій.

Встановлено, що правозастосування та правореалізація як адміністративно-правові форми мобілізаційної підготовки є практичними механізмами втілення норм права в процесі здійснення відповідної діяльності. Правозастосування в цій площині означає діяльність уповноважених суб'єктів з прийняття конкретних індивідуальних рішень на основі чинного законодавства з метою організації та проведення мобілізаційних заходів. Натомість правореалізація є ширшим процесом, який охоплює фактичне виконання вимог нормативно-правових актів усіма суб'єктами правових відносин – від державних органів до громадян і підприємств.

Економічні форми мобілізаційної підготовки визнано фундаментальним елементом забезпечення її ефективності, адже саме через фінансові та матеріально-технічні механізми створюються необхідні умови для реалізації запланованих заходів. Фінансування мобілізаційних заходів з державного й місцевих бюджетів дозволяє акумулювати ресурси для проведення підготовки органів державної влади, військових частин, підприємств і населення. Це охоплює витрати на створення, оновлення та підтримання в належному стані мобілізаційних резервів, навчання персоналу, удосконалення інфраструктури й технічного забезпечення.

Наголошено, що реалізація вказаних вище форм передбачає використання низки інструментів і засобів, тобто методів. Адміністративно-правові методи мобілізаційної підготовки становлять закріплені в нормах адміністративного права України інструменти й засоби, які у своїй діяльності використовують

спеціально уповноважені суб'єкти на шляху до досягнення кінцевої мети такої діяльності. До зазначених методів зараховано такі: метод переконання; метод примусу; координація та взаємодія; нагляд і контроль; метод прогнозування. Детально схарактеризовано названі методи.

Розділ 3 «Особливості реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки та шляхи вдосконалення» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Гарантії дотримання прав людини під час здійснення мобілізаційної підготовки»* зазначено, що права та свободи людини становлять сукупність природних і юридично закріплених можливостей, які належать кожному індивіду з моменту народження та гарантують йому умови для повноцінного існування, розвитку й реалізації (особистої, сімейної, професійної тощо). Вони є фундаментальною основою демократичного правопорядку та визначають межі допустимого втручання держави в особисте життя громадян. З огляду на зазначене вище, зауважено, що реалізація відповідних прав і свобод обумовлює потребу у створенні системи юридичних гарантій.

Розкрито загальнотеоретичні підходи до тлумачення поняття «гарантії», на основі чого запропоновано авторське визначення гарантій дотримання прав людини під час здійснення мобілізаційної підготовки. Наголошено, що призначення таких гарантій має подвійну природу, адже, з одного боку, вони орієнтовані на те, щоб захистити права громадян від свавілля з боку органів державної влади, а з іншого – забезпечити баланс між такими правами та свободами, а також потребами національної економіки, безпеки й оборони тощо.

Наголошено, що обмеження конституційних прав громадян в умовах мобілізації мають переважно обмежений у часі характер і запроваджуються виключно з метою підвищення обороноздатності країни. Значення таких обмежень полягає у створенні не лише правових, а й організаційно-управлінських умов для швидкої та скоординованої дії різних органів державної влади. Вони дають змогу уникнути правового хаосу, забезпечити організовану мобілізацію ресурсів та людського потенціалу, захистити суверенітет і територіальну цілісність держави. Запровадження подібних обмежень має також низку негативних аспектів: по-перше, підвищує ризики зловживань з боку органів державної влади та їх посадових осіб; по-друге, неякісна інформаційна політика призводить до зниження рівня довіри населення до держави та її інституцій; по-третє, все це може викликати надмірну соціальну напругу тощо.

Виокремлено та схарактеризовано такі групи гарантій дотримання прав людини під час здійснення мобілізаційної підготовки: а) нормативно-правові; б) процедурні; в) правозахисні; г) соціальні.

Констатовано, що на сьогодні в Україні закріплено низку правових, процедурних та інших гарантій, пов'язаних з дотриманням прав людини під час здійснення мобілізаційної підготовки. Водночас недосконалими є механізми реалізації окремих гарантій, наприклад пов'язаних з наданням правничої допомоги особам, які мобілізовуються, адже досить часто територіальні центри

комплектування та соціальні підтримки заважають здійсненню адвокатської діяльності, аргументуючи це тим, що вони не є місцем позбавлення волі.

У підрозділі 3.2 *«Шляхи вдосконалення адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки»* акцентовано увагу на тому, що проблеми функціонування адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки мають глибоке коріння та обумовлені низкою факторів, серед яких виокремлено такі: по-перше, відсутність єдиної сформованої державної стратегії, а також програми реалізації мобілізаційної підготовки; по-друге, значна розгалуженість суб'єктів здійснення мобілізаційної підготовки, що досить часто призводить до дублювання повноважень, а отже, гальмує реалізацію заходів; по-третє, слабка міжвідомча взаємодія, зумовлена відсутністю належного регулювання та єдиної інформаційної платформи для оперативного обміну даними; по-четверте, недостатній рівень цифровізації та низька якість системи захисту персональних даних; по-п'яте, недостатнє, з точки зору кількості та якості, кадрове забезпечення суб'єктів реалізації заходів мобілізаційної підготовки; по-шосте, високий рівень корупції в органах державної влади всіх рівнів; по-сьоме, низький рівень правової культури та правової свідомості населення.

З огляду на викладене вище, аргументовано, що першочерговим кроком має бути розробка та прийняття загальнодержавної Стратегії вдосконалення мобілізаційної підготовки та мобілізації, метою якої має бути створення ефективної, адаптивної до сучасних викликів і загроз системи мобілізаційної підготовки та мобілізації, яка здатна забезпечити обороноздатність держави, її стійкість до зовнішніх загроз військового характеру та безперервність роботи економіки. Завданнями вказаної Стратегії мають бути: удосконалення нормативно-правової основи реалізації заходів мобілізаційної підготовки; впровадження ефективної системи інституційної взаємодії, а також створення умов для забезпечення ефективного обміну інформацією; перегляд повноважень органів виконавчої влади, зокрема розширення їх у частині надання більшої самостійності в прийнятті рішень; розвиток системи територіальної оборони та підготовки резервістів; створення ефективної системи управління мобілізаційними процесами на національному й місцевому рівнях; адаптація економіки до умов воєнного стану; розвиток системи стратегічних комунікацій для підвищення рівня правової свідомості та правової культури населення.

Запропоновано розробити Типове положення про порядок взаємодії суб'єктів мобілізаційної підготовки. Вказаний нормативно-правовий акт має бути орієнтований на визначення ключових правових та організаційних засад здійснення спільної діяльності досліджуваними суб'єктами. Важливо, щоб цей документ урегулював: по-перше, організацію взаємодії в мирний час, що передбачатиме визначення форм і механізмів координації дій суб'єктів у період мирного часу, включно з плануванням, підготовкою, навчаннями, обміном інформацією, веденням обліку мобілізаційних ресурсів та формуванням мобілізаційних завдань; по-друге, організація взаємодії в особливий період. Доцільно окреслити алгоритми дій у разі введення правового режиму воєнного стану або оголошення мобілізації: порядок оперативного інформування,

мобілізації людських і матеріальних ресурсів, координації дій між секторами безпеки й оборони, включаючи систему управління.

Крім зазначеного вище, запропоновано розв'язати низку організаційних проблем, зокрема: переглянути систему розробки та прийняття управлінських рішень, що є особливо актуальним, з огляду на сувору ієрархію відносин у сфері мобілізаційної підготовки; вирішити питання кадрового забезпечення системи суб'єктів реалізації заходів мобілізаційної підготовки, що має передбачати оновлення кваліфікаційних вимог, впровадження сучасних програм навчання з урахуванням викликів щодо національної безпеки, підвищення мотивації персоналу, а також забезпечення стабільності кадрів через прозорі механізми кар'єрного зростання та належне матеріальне стимулювання; підвищити рівень правової культури і правосвідомості населення; подолати корупцію на всіх рівнях державного управління.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правового механізму реалізації мобілізаційної підготовки, на основі чого надати пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад функціонування цього механізму. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. Доведено, що мобілізаційна підготовка – це комплекс організаційних, економічних, технічних, правових і військових заходів, що реалізуються державою (в особі її уповноважених органів), а також іншими державними та недержавними суб'єктами з метою створення необхідних умов для оперативного й ефективного переведення країни, її економіки, системи управління, Збройних Сил, правоохоронних органів з мирного на воєнний стан у разі виникнення загрози національній безпеці або початку збройного конфлікту.

Виокремлено характерні особливості, які розкривають сутність мобілізаційної підготовки як об'єкта адміністративно-правових відносин: по-перше, суб'єктами таких правовідносин є значна кількість органів державної влади, місцевого самоврядування, а також фізичних та юридичних осіб, які постійно взаємодіють; по-друге, мобілізаційна підготовка є надважливою частиною державної політики у сфері забезпечення оборони та безпеки, а отже, вони здійснюються під керівництвом і контролем держави; по-третє, ідеться про застосування широкого кола заходів різноманітного характеру, зокрема й адміністративного примусу; по-четверте, ці суспільні відносини виникають з приводу безпосередньої реалізації нормотворчої, організаційно-управлінської, економічної та іншої діяльності, що здійснюється лише уповноваженими на це нормами адміністративного права суб'єктами; по-п'яте, процес реалізації заходів мобілізаційної підготовки стосується публічно-владних інтересів.

2. Адміністративно-правовим механізмом державного регулювання мобілізаційної підготовки запропоновано вважати систему взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих адміністративно-правових та організаційно-управлінських інструментів, засобів і процедур, за допомогою яких держава (через діяльність уповноважених органів публічної влади та їх посадових осіб) здійснює цілеспрямований вплив на суспільні відносини у сфері мобілізаційної підготовки з метою забезпечення своєчасної та ефективної підготовки держави, її економіки, населення, правоохоронної системи і Збройних Сил України до належного функціонування в умовах особливого періоду. Виокремлено такі елементи цього механізму: норми адміністративного права; нормативно-правові акти; адміністративні правовідносини; тлумачення норм права; юридичні факти; правозастосовна діяльність; інституційна складова (система суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки); адміністративно-правові форми та методи здійснення мобілізаційної підготовки.

3. З'ясовано, що метою адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки є забезпечення ефективного й узгодженого функціонування всієї системи державних і недержавних інституцій, до компетенції яких належить гарантування обороноздатності країни, захист її незалежності, територіальної цілісності, а також національних інтересів у період дії особливих правових режимів (зокрема воєнного стану). До переліку ключових завдань цього механізму віднесено: нормативно-правове забезпечення здійснення мобілізаційної підготовки; створення організаційних, економічних та інших умов для реалізації заходів мобілізаційної підготовки на всіх рівнях державного управління; здійснення контролю за виконанням мобілізаційних заходів; створення умов для належного, ефективного й законного функціонування суб'єктів, до компетенції яких належить реалізація заходів у досліджуваній сфері суспільного життя; забезпечення скоординованого функціонування адміністративно-правових інструментів (нормативно-правових актів, адміністративних процедур, приписів, актів індивідуальної дії тощо); організація ресурсної, економічної, організаційної, управлінської, технічної готовності до виконання мобілізаційних завдань.

Принципами адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки визнано сукупність розчинених у нормах чинного законодавства ключових засад, вихідних ідей, основних вимог, які слугують підґрунтям функціонування такого механізму. Зазначені принципи запропоновано поділити на дві великі групи: 1) загальні, тобто ті, які притаманні функціонуванню адміністративно-правового механізму без прив'язки до сфери суспільного життя: верховенства права, законності, ефективності й результативності, доцільності, єдності мети функціонування її елементів; системності; 2) спеціальні, тобто такі, що є характерними безпосередньо для функціонування цього механізму виключно в контексті мобілізаційної підготовки, а саме: поєднання публічності і прозорості з межами державної таємниці, обумовленої особливим правовим режимом, зокрема воєнного стану; припустимості обмеження прав, свобод та інтересів; централізація та субординація; пріоритет превентивності функціонування; адресність та індивідуалізація управлінських рішень.

4. Констатовано, що в системі правових засад адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки чільне місце посідають норми адміністративного права, адже вони передбачають: 1) закріплення ключових елементів, рівнів і напрямів реалізації відповідного адміністративно-правового механізму; 2) визначення правового статусу суб'єктів, які уповноважені вступати в правовідносини, пов'язані зі здійсненням мобілізаційної підготовки; 3) регулювання суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя, оскільки вони мають публічно-правовий характер; 4) визначення форм і методів реалізації відповідного механізму; 5) закріплення гарантій діяльності суб'єктів, що реалізують заходи мобілізаційної підготовки, а також дотримання прав людини під час здійснення мобілізації.

5. Доведено доцільність виокремлення чотирьох ключових рівнів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки, а саме: 1) загальнодержавний, на якому відбувається формування нормативно-правової основи здійснення відповідної діяльності, а також створення основ державної політики у сфері оборони, забезпечення національної безпеки, а отже, здійснення мобілізаційної підготовки; 2) регіональний рівень, на якому відбувається реалізація механізмів мобілізаційної підготовки в межах області, що забезпечується через діяльність військових обласних державних адміністрацій (військових адміністрацій); 3) місцевий рівень, у межах якого відбувається залучення органів місцевого самоврядування до вирішення питань здійснення мобілізаційної підготовки, що включає визначення мобілізаційних ресурсів (людських, матеріально-технічних тощо), а також здійснюється оповіщення населення про можливі загрози (передусім це стосується прифронтових територій); 4) локальний (об'єктний) рівень, у межах якого відбувається підготовка підприємств, установ, організацій, забезпечення їх готовності до виконання завдань, пов'язаних із мобілізаційною підготовкою.

До напрямів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки зараховано нормативно-правовий, фінансово-економічний, організаційний, інституційний, кадровий, а також контрольний-наглядний напрями.

6. Здійснено класифікацію суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки, які запропоновано розподілити за такими критеріями:

1) за рівнем реалізації повноважень: а) центральний рівень, що включає вищі органи державної влади, які відповідають за створення законодавчої основи та формування державної політики в досліджуваній сфері суспільного життя: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та підпорядковані йому міністерства (Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство економіки тощо), а також інші органи державної влади (наприклад, РНБО); б) регіональний рівень, на якому діють обласні державні адміністрації, окремі військові частини, регіональні управління міністерств, які адаптують державну політику до умов конкретного регіону; в) місцевий рівень, який представлено органами місцевого самоврядування,

територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, а також підприємствами й організаціями, які виконують мобілізаційні завдання;

2) за правовим статусом: вищі та центральні органи державної влади; військові формування; органи місцевого самоврядування; недержавні структури (підприємства, установи, організації, що мають мобілізаційні завдання, незалежно від форми власності);

3) за функціональним призначенням: а) координуючі, які формують політику та здійснюють загальне управління мобілізаційною підготовкою; б) виконавчі, що безпосередньо реалізують мобілізаційні заходи; в) забезпечувальні суб'єкти, які відповідають за постачання ресурсів, інформаційний супровід, підготовку кадрів тощо.

7. З'ясовано, що адміністративно-правові форми мобілізаційної підготовки становлять зовнішній вияв практичної діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, які спрямовані на організацію, забезпечення та контроль за виконанням мобілізаційних завдань і заходів. Ці форми мають нормативно врегульований характер, виявляються в конкретних управлінських діях (нормотворчих, розпорядчих, контрольних тощо), які здійснюються на основі і в межах закону, з метою забезпечення державної мобілізаційної готовності та національної безпеки. Зазначені форми поділено на: 1) нормативно-правові (правотворчість; правоустановча форма, правозастосування та правореалізація; адміністративні договори); 2) організаційно-управлінські (планування; прогнозування; проведення спільних нарад і засідань; ведення обліку ресурсів; проведення мобілізаційних навчань); 3) економічні форми (фінансування мобілізаційних заходів з державного та місцевих бюджетів; розподіл матеріально-технічних ресурсів тощо).

Адміністративно-правові методи мобілізаційної підготовки визначено як закріплені в нормах адміністративного права України інструменти й засоби, які у своїй діяльності використовують спеціально уповноважені суб'єкти на шляху до досягнення кінцевої мети такої діяльності. До зазначених методів зараховано такі: метод переконання; метод примусу; координація та взаємодія; нагляд і контроль; метод прогнозування. Детально схарактеризовано названі методи.

8. Зазначено, що гарантії дотримання прав людини під час здійснення мобілізаційної підготовки – це системна сукупність правових, організаційних, управлінських, економічних, соціальних та інших механізмів, які в єдності спрямовані на забезпечення, реалізацію захисту й невід'ємності основоположних прав і свобод особи в межах здійснення мобілізаційних заходів. Призначення таких гарантій має подвійну природу, адже, з одного боку, вони орієнтовані на те, щоб захистити права громадян від свавілля з боку органів державної влади, а з іншого – забезпечити баланс між такими правами і свободами, а також потребами національної економіки, безпеки й оборони тощо. Вказані гарантії поділено на: 1) нормативно-правові (міжнародні, Конституційні гарантії, законодавчі); 2) процедурні (наявність чіткого порядку призову на військову службу; відправлення на проходження служби; надання відстрочки; бронювання); 3) правозахисні, що включають змогу особи звернутись за правничою допомогою;

4) соціальні, які включають: медичний огляд мобілізованих; відсутність перепон щодо навчання військовослужбовців тощо.

9.3 метою вдосконалення адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки запропоновано:

- розробити Стратегію вдосконалення мобілізаційної підготовки та мобілізації, метою якої має бути створення ефективної, адаптивної до сучасних викликів і загроз системи мобілізаційної підготовки та мобілізації, яка здатна забезпечити обороноздатність держави, її стійкість до зовнішніх загроз військового характеру та безперервність роботи економіки;

- прийняти Типове положення про порядок взаємодії суб'єктів мобілізаційної підготовки. Вказаний нормативно-правовий акт має бути орієнтований на визначення ключових правових та організаційних засад здійснення спільної діяльності досліджуваними суб'єктами;

- розв'язати проблеми фінансового та матеріально-технічного забезпечення мобілізаційної підготовки;

- переглянути систему розробки та прийняття управлінських рішень, що є особливо актуальним, з огляду на сувору ієрархію відносин у сфері мобілізаційної підготовки;

- вирішити питання кадрового забезпечення системи суб'єктів реалізації заходів мобілізаційної підготовки, що має передбачати оновлення кваліфікаційних вимог, впровадження сучасних програм навчання з урахуванням викликів щодо національної безпеки, підвищення мотивації персоналу, а також забезпечення стабільності кадрів через прозорі механізми кар'єрного зростання та належне матеріальне стимулювання;

- підвищити рівень правової культури та правосвідомості населення;

- подолати корупцію на всіх рівнях державного управління.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ *в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:*

1. Стоколос С.Л. ДО Характеристики принципів дії адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 647-649.

2. Стоколос С.Л. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму регулювання мобілізаційної підготовки. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 569-574.

3. Stokolos, S. To the characteristics of the levels of implementation of the administrative-legal mechanism of mobilization training. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 2. pp. 116-119.

4. Стоколос С.Л. Співвідношення понять мобілізаційна підготовка та мобілізація. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 7 (67). С. 233-236.

5. Стоколос С.Л. До характеристики системи правового регулювання адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Випуск 1. С. 115-120.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Стоколос С. Л. Верховенство права та законність, як ключові принципи адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 121–123.

7. Стоколос С. Л. Мета та завдання адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 січ. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 139–141.

8. Стоколос С. Л. Поняття та ознаки мобілізації. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 04–05 черв. 2024 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 98–100.

АНОТАЦІЯ

Стоколос С. Л. Адміністративно-правовий механізм реалізації мобілізаційної підготовки. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Центральнотукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Кропивницький, 2025.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в тому, щоб з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правового механізму реалізації мобілізаційної підготовки, на основі чого надати пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових й організаційних засад функціонування цього механізму.

Розкрито сутність мобілізаційної підготовки як об'єкта адміністративно-правових відносин. Визначено поняття, мету, завдання та принципи адміністративно-правового механізму як одного з різновидів державного регулювання мобілізаційної підготовки. Проаналізовано нормативно-правовий масив цього механізму та визначено місце в ньому адміністративного законодавства. Встановлено рівні й напрями реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки. Схарактеризовано систему суб'єктів реалізації адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки. Виокремлено адміністративно-правові форми та засоби мобілізаційної підготовки. Розкрито специфіку гарантій дотримання прав людини під час здійснення

мобілізаційної підготовки. Опрацьовано шляхи вдосконалення адміністративно-правового механізму мобілізаційної підготовки.

Ключові слова: мобілізаційна підготовка, адміністративно-правові відносини, механізм, адміністративно-правовий механізм, нормативно-правовий масив, правове регулювання, рівні, напрями, суб'єкти мобілізаційної підготовки, адміністративно-правові форми, методи, гарантії, дотримання, права громадян, удосконалення, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Stokolos S. L. Administrative and legal mechanism for the implementation of mobilization training. – *Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Dissertation for the degree of Candidate of Law in the specialty 12.00.07 “Administrative law and process; financial law; information law”. – Scientific Research Institute of Public Law, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University. Kropyvnytskyi, 2025.

The dissertation provides a theoretical generalization and a new solution to the scientific task, which is to clarify the essence and reveal the features of the administrative and legal mechanism for the implementation of mobilization training, on the basis of which to provide proposals and recommendations aimed at improving the legal and organizational principles of the functioning of this mechanism.

The concept has been improved and the essence of mobilization training as an object of administrative and legal relations has been revealed.

The concept and features of the administrative-legal mechanism as one of the types of state regulation of mobilization training are defined. The purpose, objectives and principles of the administrative-legal mechanism of mobilization training are clarified. The regulatory and legal array of the administrative-legal mechanism of mobilization training is outlined and the place of administrative legislation in it is determined. The levels and directions of implementation of the administrative-legal mechanism of mobilization training are established. The system of subjects of implementation of the administrative-legal mechanism of mobilization training is characterized. Administrative-legal forms and means of mobilization training are highlighted. The scope and essence of guarantees of observance of human rights during mobilization training are revealed. Ways of improving the administrative-legal mechanism of mobilization training are worked out.

Keywords: mobilization training, administrative-legal relations, mechanism, administrative-legal mechanism, regulatory and legal framework, legal regulation, levels, directions, subjects of mobilization training, administrative-legal forms, methods, guarantees, compliance, citizens' rights, improvement, administrative legislation.

**СВІДОЦТВО ПРО ВНЕСЕННЯ СУБ'ЄКТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ ДО ДЕРЖАВНОГО
РЕЄСТРУ ВИДАВЦІВ, ВИГОТІВНИКІВ І РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
Серія ДК № 1537 від 22.10.2003 р.**

Підп. до друку 01.04.2025 р. Формат 60×90/16. Папір офсетн.
Друк різнограф. Ум. др. арк. 0,9. Тираж 100. Зам. № 10037.

*РЕДАКЦІЙНО–ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
25006, Кропивницький, вул. Шевченка, 1.
Тел.: (0522) 24–59–84.
Факс.: (0522) 24–85–44.
Е–Mail: mails@cuspu.edu.ua*

